

فصلنامه تحقیقات جدید علوم انسانی

Human Sciences Research Journal

دوره جدید، شماره ۲۸، تابستان ۱۳۹۹، صص ۲۵۱-۲۵۸

New Period, No 28, 2020, P 251-258

شماره شاپا (۲۴۷۶-۷۰۱۸) ISSN (2476-7018)

اهداف و اصول پدافند غیرعامل

کاظم رحیمی^۱، مجتبی رضاپورسدرده^۲، اسماعیل رضوی پور^۳

۱. کارشناس ارشد مدیریت اجرایی (گرایش استراتژیک)

معاون سیاسی امنیتی اجتماعی فرمانداری شهرستان پارسین، ایران

۲. کارشناس عمران (مهندسی عمران)، فرماندار شهرستان پارسین، ایران

۳. کارشناس ارشد روابط بین الملل، معاون سیاسی دفتر سیاسی تقسیمات کشوری استانداری هرمزگان، ایران

چکیده

فرد در جامعه با نگرش پدافند غیرعامل پی برده‌اند که جوامعی که در مسیر زندگی اجتماعی توانسته‌اند منابع مورد استفاده مردم را مدیریت نماید در تلاطم و دگرگونی حوادث روزگار ماندگارتر و پایدارتر بوده‌اند مدیریت و حفظ منابع و بهره‌گیری بهینه و معقول از منابع در اختیار جوامع را در برابر مشکلات ویرانگر و بهبود کیفیت زندگی یاری داده است جوامع تواناتر توانستند از طریق ساختارهای مذهبی و اعتقادی و ایجاد باورداشت‌های جمعی مردم را به حفظ منابع و چگونگی بهره‌گیری بهتر از منابع و تلاش و کار بیشتر برای تبدیل منابع به فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی برتر ترغیب کنند.

واژه‌های کلیدی: پدافند، پدافند غیرعامل، اصول پدافند غیرعامل

مقدمه

پدافند غیرعامل از دیرباز توسط انسان‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفته است. انسان‌های نخستین برای حفاظت جان خود در برابر خطرات و تهدیدات، بلایای طبیعی و حتی در امان ماندن از حیوانات وحشی از پدافند غیرعامل استفاده می‌کردند. امروزه اما با رشد تکنولوژی، تجهیزات و فناوری‌های روز و استفاده از سلاح‌های مخرب هسته‌ای، بیولوژیکی، میکروبی و... و تشدید جنگ‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و تهدید قدرت‌های استکباری، ضرورت و اهمیت بهره‌گیری از پدافند غیرعامل به منظور عدم آسیب‌پذیری کشور در برابر هرگونه ناامنی، دوچندان شده است.

امام خمینی (ره): در هر شرایطی باید بنیه دفاعی کشور در بهترین وضعیت باشد، مردم در طول سال‌های جنگ و مبارزه ابعاد کینه و قساوت و عداوت دشمنان خدا و خود را لمس کرده‌اند، باید خطر تهاجم جهانخواران در شیوه‌ها و شکل‌های مختلف را جدی‌تر بدانند.

مقام معظم رهبری: دفاع جزئی از هویت یک ملت زنده است، هر ملتی که نتواند از خود دفاع بکند زنده نیست، هر ملتی هم که به فکر دفاع از خود نباشد و خود را آماده نکند، در واقع زنده نیست، هر ملتی هم که اهمیت دفاع را درک نکند به یک معنا زنده نیست.

اهداف پدافند غیرعامل:

- ۱- کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی، هدف‌یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن.
- ۲- بالا بردن قابلیت بقا، استمرار عملیات و فعالیت‌های حیاتی و خدمات رسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیرنظامی کشور در شرایط وقوع تهدید، بحران و جنگ.
- ۳- تقلیل آسیب‌پذیری و کاهش خسارت و صدمات تاسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیرنظامی کشور در برابر تهدیدات و عملیات دشمن.
- ۴- سلب آزادی و ابتکار عمل از دشمن.
- ۵- صرفه‌جویی در هزینه‌های تسلیحاتی و نیروی انسانی.
- ۶- فریب و تحمیل هزینه بیشتر به دشمن و تقویت بازدارندگی.
- ۷- افزایش آستانه مقاومت مردم و نیروی خودی در برابر تهاجمات دشمن.
- ۸- حفظ روحیه و انسجام وحدت ملی و حفظ سرمایه‌های ملی کشور.
- ۹- حفظ تمامیت ارضی، امنیت ملی و استقلال کشور.

اهمیت پدافند غیرعامل

۱- بکارگیری اقدامات پدافند غیرعامل، موجب زنده ماندن و ادامه حیات و بقای نیروی انسانی می‌گردد که با ارزش‌ترین سرمایه یک سازمان و قدرت ملی کشور می‌باشد. خداوند در قرآن کریم در این خصوص می‌فرماید: «هر کس نفسی را بدون حق قصاص و یا اینکه فساد و فتنهای در روی زمین کند، به قتل رساند، مثل آن باشد که همه مردم را کشته و هر کس نفسی را حیات بخشد از مرگ نجات دهد (مثل آنست که همه مردم را حیات بخشیده.)» سوره مبارکه مائده آیه ۳۲ نیروی‌های انسانی بزرگترین سرمایه‌های یک سازمان، جامعه و کشور می‌باشند و از دست رفتن نابهنگام یک انسان، بزرگترین زیان اجتماعی است که به یک جامعه و کشور وارد می‌شود.

۲- دفاع غیرعامل موجب صرفه‌جویی کلان اقتصادی و ارزی در حفظ تجهیزات و تسلیحات بسیار گرانبیستم نظامی نظیر هواپیماهای شکاری و ترابری، سامانه‌های موشکی و پدافند هوایی و زمین به زمین، رادارها، شناورها، توپخانه صحرائی، تانک‌ها و نفربرها و ... می‌گردد.

۳- دفاع غیرعامل، مراکز حیاتی و حساس (اقتصادی، سیاسی، نظامی، ارتباطی، مواصلاتی، پالایشگاه‌ها، نیروگاه‌ها، بنادر، فرودگاه‌ها، مجتمع‌های صنعتی و...) را در برابر حملات و بمباران‌های هوایی و حملات زمینی دشمن حفظ نموده، خسارات و صدمات را تقلیل و ادامه فعالیت و مقاومت در شرایط بحران و جنگ را ممکن می‌سازد.

۴- اقدامات دفاع غیرعامل موجب تحمیل هزینه به دشمن می‌گردد.

۵- دفاع غیرعامل موجب حفظ نیروها برای ضربه زدن در زمان و مکان مناسب به دشمن و سلب آزادی و ابتکار عمل از دشمن و نیروی مهاجم می‌شود.

۵- فریب یکی از اصول دفاع غیرعامل است، تهیه و ساخت ماکت‌های فریبنده و کاذب، یکی از اقدامات موثر دفاعی غیرعامل است که در صورت استتار و اختفاء و پوشش اهداف حقیقی فواید و نتایج مشروحه زیر را دارد.

اصول پدافند غیرعامل:

مکان‌یابی: برابر اصل مکان‌یابی حتی‌الامکان بایستی از ایجاد تاسیسات حیاتی و حساس در دشت‌های مسطح یا نسبتاً هموار اجتناب کرد زیرا تاسیسات احداث شده در چنین محلی‌هایی را نمی‌توان از دید دشمن مخفی نگه داشت.

تمرکززدایی: برابر این اصل کلیه منابع حیاتی، تاسیسات حساس انبارها و سیلوهای مواد سوختی؛ غذایی و مهمات را در مکان‌های مختلف و دور از هم و در نهایت در مکان‌هایی که در دید کامل قرار نداشته باشند احداث نموده و یا جابه‌جا نماییم.

استحکامات: به سازه‌های موقتی اطلاق می‌شود که با توجه به شرایط و امکانات و میزان اهمیت و آسیب‌پذیری نقاط حیاتی و حساس در محل‌های مناسب و اطراف تاسیسات ایجاد می‌گردند تا مانع اصابت مستقیم موشک بمب، توپخانه، خمپاره و یا ترکش این مهمات به تاسیسات و یا تجهیزات گردیده و اثرات ترکش و انفجار را به طور نسبی خنثی نمایند.

پوشش: یک اقدام موقتی است که با بالا رفتن شدت تهدید و احتمال حمله هوایی موشکی انجام شده و تا زمانی که احتمال حمله وجود دارد ادامه می‌یابد.

پراکندگی: یکی از مباحث مهم پدافند غیرعامل محسوب می‌گردد که در کاهش خسارت ناشی از ایراد ضربه تخریبی دشمن بسیار موثر است.

تفرقه: جداسازی بخشی یا بخش‌هایی از تجهیزات، قطعات یدکی مواد و سایر وسائل و انتقال آنها به محلی غیر از محل استقرار دائمی و نجات آنها از تاثیر یک حمله هوایی موشکی احتمالی است.

استتار: به معنای ندیدن دشمن یا مشابه‌سازی هدف با محیط اطراف خود می‌باشد. دراستتار محیط اطراف را دستکاری نکرده و تنها خود را هماهنگ با آن می‌کنیم.

اختفا: به معنای دیده نشدن یا مخفی شدن در مقابل دید دشمن مطرح می‌شود.

فریب: عبارت است از انحراف افکار و اطلاعات دشمن به گونه‌ای که استنباط فرماندهان دشمن از عملیات ما غلط بوده و نتوانند به درستی نیت و عملیات‌های آینده ما را پیش‌بینی نمایند.

نگرش کشورهای مختلف به پدافند غیرعامل:

تجارب و شواهد ثبت شده در جنگ‌های اعصار گذشته تاریخ بشری و قرن حاضر، نمونه‌های مستدل و انکارناپذیری است که اهمیت حیاتی پدیده دفاع غیرعامل را آشکار و ثابت می‌نماید، موارد مشروحه ذیل نمونه‌های بارزی از این اهمیت می‌باشند.

کشورهایی مثل سوئیس، سوئد و... سمبل پدافند غیرعامل محسوب می‌شوند، این کشورها در حالیکه هیچ گونه تهدیدی ندارند، اما آینده‌نگری می‌کنند. سوئیس کشور بی‌طرف است ولی پدافند غیرعامل و دفاع غیرنظامی قوی دارد، به طوری که بعضی از دانشگاه‌ها و بیمارستان‌های این کشور در زیر کوه ساخته شده‌اند و تمامی برج‌های مسکونی بزرگ دارای پناهگاه هستند، این پناهگاه‌ها در برابر حملات میکروبی، شیمیایی و هسته‌ای مقاومت می‌کنند. در چین شهری زیرزمینی ساخته شده که گنجایش ۲ میلیون نفر را دارد.

در کشور کره شمالی هم که با تهدید آمریکا روبرو است پدافند غیرعامل به صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد، معابر مترو و ایستگاه‌های زیرزمینی شهر پیونگ یانگ در عمق ۹۰ تا ۱۰۵ متری زمین احداث شده‌اند، بسیاری از کارخانجات صنایع نظامی در تونل‌های بزرگ استقرار یافته‌اند و هواپیماهای نظامی پس از فرود می‌توانند در تونل‌های حفر شده مخفی شوند.

وقتی سؤال می‌شود که کشور شما با سیاست‌های بی‌طرفانه خود چرا پیگیر چنین مواردی است؟ در جواب می‌گویند: هیچکس آینده را تضمین نمی‌کند، اگر بخواهیم همیشه در صلح بمانیم باید زیرساخت‌های این چنینی را مدام تقویت کنیم.

وظایف دستگاهها و ارگان‌ها به پدافند غیرعامل:

- بر اساس بند (ج) ماده ۱۲۱ لایحه برنامه ششم توسعه کل کشور که در تاریخ بیستم دی ماه ۱۳۹۵ به تصویب نمایندگان مجلس شورای اسلامی رسیده است، کلیه دستگاه‌های اجرایی ملزم به رعایت سیاست‌های پدافند غیرعامل و انجام اقدامات زیر می‌باشند:
- ۱- اجرای کامل پدافند غیرعامل برای کلیه مراکز حیاتی و حساس کشور بر اساس طرح مصوب کمیته دائمی پدافند غیرعامل مبتنی بر گسترش هوشمندانه و مصون‌سازی آنان و تصویب در مراجع قانونی کل.
  - ۲- تهیه و تدوین طرح‌های ایمن‌سازی و حفاظت از مراکز مهم کشور و به اجرا درآوردن آنها پس از تصویب کمیته دائمی پدافند غیرعامل از منابع دستگاه مربوطه و مراجع قانونی آن.
  - ۳- تهیه پیوست پدافند غیرعامل برای طرح‌های حساس جدید کشور و الزام به رعایت و اجرای آنها پس از تصویب کمیته دائمی پدافند غیرعامل از منابع دستگاه مربوطه.

نمونه‌های جامعه نظری پدافند غیرعامل:

فراگرد تصمیم‌گیری:

آدمی برای پاسخ به مسائل و مشکلات فردی و اجتماعی و محیطی که با آن روبرو است راه‌حل‌های متنوعی را جستجو کرده و به صورت ذخیره دانش به نسل بعد منتقل می‌نماید در فراگرد تصمیم‌گیری تشخیص هدف تعیین پیامدهای هر گزینه توجه به منافع و خسارات احتمالی و دریافت اطلاعات در مورد هر گزینه و میزان ارزش‌های فردی و جمعی اهمیت دارد که نهایتاً از طریق فعالیت اندیشه‌ی و داوری تصمیم و راه‌حل مناسب انتخاب می‌شود.

زندگی انسان‌ها سرشار از تصمیماتی است که بدون تفکر و به گونه‌ای غیرمتعارف اتخاذ شده و موجب سردرگمی و عدم دستیابی به نتیجه می‌شود جوامعی که در فراگرد تصمیم‌گیری جمعی کوشش می‌نمایند تا اهداف ارزش‌ها گزینه‌ها پیامدها منافع و مضار و اطلاعات و آگاهی‌های لازم برای تصمیم‌گیری بیشتر برخوردار خواهند شد چرا که پاسخ به سوالات در شرایط حساس به آسانی و خاطر و منسجم‌تر اتخاذ خواهد شد.

اکوسیستم حیاتی جوامع:

انسان‌ها در یک چرخه حیاتی زندگی می‌کنند. هر ارگانیسم به انرژی و محیط وابسته است و چرخه تغذیه ارتباط با محیط کسب انرژی و تبادل انرژی فرآیندی مشخص و اساسی است مفهوم اکوسیستم یا چرخه حیاتی نشان می‌دهد که انسان با محیط پیرامون خود در تعامل و کنش متقابل است و ارتباط مستقیم و دوسوی دارد اگر چه توان انعطاف‌پذیری آدمی عنصر مهمی در پذیرش تغییرات اکوسیستم حیاتی انسان است اما استواری و بقای اکوسیستم حیاتی بشر به حفظ عناصر و روابط بنیادی چرخه حیات مرتبط است. برای مثال ممکن است خشکسالی چرخه حیات یک جامعه را تا مرز نابودی پیش ببرد یا از دست دادن منابع اقتصادی یک کشور می‌تواند زندگی مردم آن کشور را دچار بحران اساسی نماید و یا کمبود انرژی و منابع زیستی از طریق تهدیدات خارجی موجب آشفتگی در اکوسیستم حیاتی یک جامعه شود جوامعی که درک صحیح از چرخه حیات خود دارند پیش‌بینی‌های لازم برای تداوم این چرخه را به عمل آورده و فرد را برای انعطاف‌پذیری در مقابل دگرگونی‌های احتمالی آماده کرده‌اند نحوی که چرخه حیات جمعی آنها کمتر آسیب از دگرگونی‌ها داشته است.

سازماندهی انرژی:

جوامع بشری با کاربرد روش‌های مختلف معیشت و کار الگوهای تنظیم می‌کنند که در این الگوها شیوه تهیه نیازهای حیاتی برای زندگی پیش‌بینی شده است و سبک زندگی آنها را فراهم می‌آورد. شکار و تهیه غذا، کشاورزی، دامپروری و تولید صنعتی از جمله الگوهای تنظیم شده‌اند که در طول سالیان دراز بشر برای تهیه نیازهای حیاتی خود به کار گرفته است همکاری میان افراد جوامع برای انجام این الگوها نیازمند مشترکات محیطی ارزشی و اعتقادی است و موجب شکل‌گیری نظام‌های فرهنگی نیز شده است این الگوها انرژی لازم برای بقا و حیات انسان را فراهم می‌کند اما به دست آوردن انرژی از این الگوها خود نیازمند صرف انرژی می‌باشد.

پس در هر جامعه‌ای بایستی نوعی سازماندهی انرژی وجود داشته باشد و همواره این سوال مطرح است که برای به دست آمدن میزان معینی از انرژی چه اندازه انرژی قبلی مصرف شده است و هر چه انرژی کمتری در تولید و کسب انرژی بعدی مصرف شده باشد این الگو و فعالیت به صرفه‌تر بوده است. برای مثال می‌توان گفت که گیاه برای رشد به انرژی نیاز دارد آب، تقویت خاک، دفع آفات، سموم شیمیایی که علاوه بر این هزینه‌ها، کاشت و برداشت و حمل‌ونقل نیز وجود دارد آیا کشت و بهره‌گیری از گیاه برای تامین نیازهای حیاتی با میزان انرژی صرف شده همخوانی و صرفه دارد.

این رهیافت صرفه‌جویانه در درازمدت موجب پدید آمدن منافع بی‌شمار می‌شود و در صورت عدم توجه خسارات جبران‌ناپذیری به وجود می‌آید و این مهم را به‌عنوان سازماندهی خردمندان و مدیریت خردمندان از انرژی در جامعه و در بین گروه‌های انسانی از آن نام می‌بریم.

سازماندهی افراد و گروه‌ها:

تقسیم کار و وظایف بین افراد یک جامعه و ایجاد همیاری و هماهنگی در تأمین و پاسخ به نیازهای اساسی از امور قابل توجه در زندگی جمعی می‌باشد. سازماندهی اجتماعی موجب انعطاف‌پذیری و سهولت در انجام امور می‌شود و هزینه و انرژی مصرف جمع را برای دستیابی به اهداف و نتایج مورد نظر کاهش می‌دهد.

به میزانی که هماهنگی به همیاری و همدلی و هم وقتی بیشتری در بین افراد یک جامعه وجود داشته باشد توانایی جامعه در دستیابی به اهداف بیشتر از و مصرف انرژی در مسیر متعارض با یکدیگر و ایجاد تنش و درگیری جمعی جلوگیری نموده و موجب انسجام جمعی در مقابل مشکلات و تهدیدات بیرونی می‌شود.

نتیجه‌گیری:

انسان‌شناسان در بررسی جوامع انسانی پی برده‌اند جوامعی که در مسیر زندگی اجتماعی توانسته‌اند منابع مورد استفاده مردم را مدیریت نماید در تلاطم و دگرگونی حوادث روزگار ماندگارتر و پایدارتر بوده‌اند مدیریت و حفظ منابع و بهره‌گیری بهینه و معقول از منابع در اختیار جوامع را در برابر مشکلات ویرانگر و بهبود کیفیت زندگی یاری داده است.

جوامع تواناتر توانستند از طریق ساختارهای مذهبی و اعتقادی و ایجاد باور داشت‌های جمعی مردم را به حفظ منابع و چگونگی بهره‌گیری بهتر از منابع و تلاش کار بیشتر برای تبدیل منابع فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی برتر ترغیب کنند.

نوآوری امری ضروری برای مدیریت منابع و پیشرفت است و به میزانی که جامعه از اندیشه و دانش و ارزش‌ها و نوآوری و خلاقیت عمیق‌تری برخوردار بوده آن جامعه تحول و توسعه و ماندگاری بیشتری یافته است.

بعضی جوامع غربی از طریق بهره‌گیری از دانش فکر و نوآوری دیگر جوامع و بهره‌گیری استعمارگرانه از منابع دیگر ملت‌ها مسیر توسعه را پیموده‌اند و تسلط آنها بر منابع ملل ضعیف در رشد خود و نابودی سریعتر دیگران موثر بوده است.

فهرست منابع و مآخذ

- ۱- دیدگاه‌های نظری دفاع غیر عامل، محسن فردو، انتشارات عباسی، ۱۳۸۸
- ۲- انسان‌شناسی شهری، دکتر ناصر فکوهی، نشر نی
- ۳- مبانی نظری و علمی پژوهش در علوم انسانی، دکتر علی دلاور، انتشارات رشد
- ۴- اصول و مبانی پدافند غیر عامل، جعفر موحدی نیا، انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر
- ۵- جامعه و فرهنگ، محسن فردو، ناشر، آرون، تهران، ۱۳۸۰
- ۶- اسکندری، حمید (۱۳۸۱) دانستی‌های پدافند غیر عامل، سازمان پدافند غیر عامل کشور، انتشارات بوستان حمید
- ۷- اقاپور، عبدالله (۱۳۱۵) تبیین نقش پدافند غیر عامل در حوزه رسته آماد با رویکرد رزم ناهمتراز، مجموعه مقالات همایش پدافند غیر عامل.
- ۸- قنوت، مسعود (۱۳۸۳) طرح ریزی پدافند غیر عامل، تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران.